

Важливу роль при цьому може відігравати й поведінка самого слідчого. Неуважність, грубість, підозрілість слідчого гостро сприймається потерпілим, що посилює його емоційний стан. Тому перед слідчим стоїть завдання максимально коректно заспокоїти потерпілого, запевнити його в тому, що злочин буде ретельно й об'єктивно розслідуваний; спокійною і тактовною поведінкою допомогти особі зняти метушливість у думках і рухах, уникнути багатослів'я, розставити пріоритети тощо.

Таким чином, допит потерпілого – це доволі складний акт комунікативної взаємодії учасників кримінальної процесуальної діяльності, ефективність якої значною мірою залежить не тільки від рівня професійної підготовки та досвіду роботи слідчого, наявності у нього певних психологічних здібностей до цього виду діяльності, але й від врахування індивідуально-психологічних особливостей особистості допитуваного.

Список використаних джерел

1. Юридична психологія : Підручник / [кол. авт. : Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.] ; за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. К. : КНТ, 2007. 360 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (редакція станом на 07.01.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Журнал “Віче” № 21, наукова бібліотека, листопад 2009 р. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe>.

4. Інтернет-ресурс: <http://mir.zavantag.com/psihologiya/17395.html>.

5. Юридична психологія : Підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і фак. / [В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.] ; за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 1999. 352 с.

Стефанова Галина Григорівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат психологічних
наук ***Захаренко Л. М.***

ПРОЕКТИВНІ МЕТОДИКИ В СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Важливим напрямом судово-психологічної експертизи є експертиза неповнолітніх правопорушників, яку виокремлено в самостійний вид судово-психологічної експертизи. Судово-психологічна

експертиза неповнолітніх підозрюваних (обвинувачуваних) є одним з найбільш складних предметних видів експертизи.

Предметом цього виду експертиз є дослідження особливостей підлітків, що мають ознаки відставання в психічному розвитку, не пов'язаному із психічним розладом, в повній мірі усвідомлювати фактичний характер та суспільну небезпеку своїх дій та можливість керувати ними.

Процесуальний статус підлітка буває різним: підліток може виступати як підозрюваний, що причетний до вчинення злочину (як у групі, так і індивідуально); може виявитися жертвою вчинення насильницьких дій, тобто мати процесуальний статус потерпілого, а може бути і свідком.

Виходячи з процесуального положення неповнолітньої особи, у кримінальному судочинстві виокремлюють три підвиди судово-психологічної експертизи неповнолітніх: психологічна експертиза неповнолітнього, який порушив закон, тобто експертиза правопорушника; психологічна експертиза неповнолітнього, чиї права були порушені, тобто експертиза потерпілого; психологічна експертиза неповнолітнього свідка, очевидця факту порушення закону.

Головним завданням судово-психологічної експертизи є встановлення факту психічного життя суб'єкта в минулому, в юридично значущій ситуації, наприклад, здатності і можливості неповнолітнього підозрюваного усвідомлювати фактичний характер своїх протиправних дій і керувати ними під час вчинення злочину або здатності й можливості неповнолітнього свідка адекватно сприймати обставини кримінального провадження в момент, коли він став очевидцем кримінальної події.

Вершиною професіоналізму експерта-психолога вважають проведення ним об'єктивного, повного і всебічного дослідження з використанням сучасних експертних методик та обладнання й формування на цій основі виваженого, науково обґрунтованого висновку. Індивідуальність конкретної справи завжди вносить щось особливе в методику дослідження, навіть якщо алгоритм експертизи щодо даної категорії справ відпрацьований.

Підбір методів та методик здійснюється з урахуванням завдань, що ставляться перед експертом-психологом та особливостями психічного розвитку дитини відповідно до віку. Проективні методики засновані на аналізі продуктів уяви і фантазії і спрямовані на розкриття внутрішнього світу особистості, світу її суб'єктивних переживань, думок, установок, очікувань. Специфічні особливості проективних методик, наступні: відносно неоднозначний, неструктурований матеріал, що виконує роль своєрідного «екрану», на який випробуваний може проєктувати характерні для нього особистісні риси, а це допускає необмежену різноманітність можливих відповідей.

Існує кілька видів проєктивних методик: конститутивні, конструктивні, інтерпретаційні, катартичні, експресивні, імпресивні, адитивні, семантичні.

Конститутивні проєктивні методики. Вони передбачають структурування, оформлення стимулів і надання їм певного значення. («Тест Роршаха» – проєктування особистості через бачення образів у нечітких чорнильних плямах).

Конструктивні проєктивні методики. Ці методики спрямовані на створення з оформлених деталей осмисленого цілого. («Q-класифікація» – дослідження уявлень про власне Я і оточуючих людей – сортування карток із рисами за близькістю до рис оцінюваного обличчя).

Інтерпретаційні проєктивні методики. Досліджуванам пропонують прокоментувати будь-яку подію або ситуацію. До таких методик належать: «Тест тематичної апперцепції» – ТАТ; тест «Склади картину-історію» – MAPS.

Катартичні проєктивні методики. Вони передбачають здійснення ігрової діяльності в організованих умовах. (Тест «Неіснуюча тварина» (М. Друкаревич), у якому пропонується намалювати невідоме людям звірятко, дає змогу оцінити особистість досліджуваного).

Експресивні проєктивні методики. Їх сутність полягає у створенні досліджуванам малюнків на вільну або задану тему: «Малюнок людини»; «Міокінетичний тест Міра-і-Лопеца», «Малюнок сім'ї»; тест «Дім – Дерево – Людина». Імпресивні проєктивні методики. Вони ґрунтуються на виявленні переваги одних стимулів над іншими. («Тест Люшера»). Адитивні проєктивні методики. Вони визначають техніку аналізу процесу завершення речення, розповіді, історії або ситуації (тест «Завершення речення»). Семантичні проєктивні методики. Ці методики виявляють емоційне ставлення людини до досліджуваного об'єкта як вираз особистісного значення. («Техніка репертуарних решіток Келлі», «Метод класифікації» – «сортування»).

Методика чорнильних плям Роршаха є однією з найпопулярніших. Розроблена швейцарським психіатром Германом Роршахом, вона вперше була описана у 1921 році. Він був першим, хто застосував чорнильні плями для діагностичного дослідження особистості в цілому.

У методиці Роршаха використовуються 10 карток, на кожній з яких віддруковано двостороннє симетричне пляма. П'ять плям виконано тільки в сіро-чорних тонах, два містять додаткові штрихи яскраво-червоного кольору, а інші три являють собою поєднання кольорів пастельних тонів. Таблиці пред'являються послідовно з 1-ї по 10-ю в стандартному положенні, зазначеному на звороті. Пред'явлення таблиці 1 супроводжується інструкцією: «Що це таке, на що це може бути схоже?»).

У психологічному висновку за результатами методики Роршаха зазвичай описуються інтелектуальна і афективна сфери особистості, а

також особливості міжособистісних взаємодій. Основним фактором, що утрудняє інтерпретацію показників методики Роршаха, є сумарне число відповідей, відоме як продуктивність відповідей. Продуктивність відповідей безпосередньо пов'язана з віком, інтелектуальним рівнем і освітою індивіда. Вважається, що дана методика може застосовуватись до людей у віці від дошкільника до дорослого.

Виокремлення судово-психологічної експертизи неповнолітніх в самостійний вид психологічної експертизи, з одного боку задовольняє потреби судової практики в спеціальних психологічних знаннях, дозволяє розширити коло завдань, які ставлять перед психологами, а з іншого – потребує спеціалізації експертів.

Таким чином, за допомогою судово-психологічної експертизи можна отримати дані, які дозволяють зрозуміти і правильно оцінити особливості психічної активності та поведінкових проявів неповнолітнього, що мають значення для висновків юридичного змісту. У результаті своєчасного й обґрунтованого застосування психологічних знань виникає можливість з'ясування багатьох фактів, істотно необхідних для встановлення істини за окремими категоріями кримінальних проваджень. Судово-психологічна експертиза припускає використання різноманітних методик діагностики рівня розвитку особистості, серед яких є і проєктивні методи. Вони направлені на виявлення особистісних особливостей, де суб'єкту пропонується інтерпретувати малюнки або невизначені конфігурації, виходячи з власної уяви. Їх застосування в судово-психологічній експертизі неповнолітніх можливе лише за умови, якщо вони будуть використовуватись як додаткові.

Список використаних джерел

1. Кудрявцев И.А. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза : науч.-практ. рук. / И. А. Кудрявцев. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1999. – 497 с.
2. Охріменко І.М. Організаційно-психологічні особливості професійної компетентності слідчого як суб'єкта призначення судово-психологічних експертиз / І. М. Охріменко, Г. О. Лузанова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 28, Т. 3. – С. 86–90.
3. Юридична психологія: підручник / Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І. та ін.: заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсєєва. – Вид. 2-е, доопр. та доп. – К.: КНТ, 2008. – 352 с.
4. Ярош О.В. Судово-психологічна експертиза неповнолітніх, обвинувачених за агресивні злочини : автореф. дис. ... канд. психолог. наук : 19.00.06 / О. В. Ярош. – Харків, 2008. – 23 с.